

PREVODNE VRZELI

Tamara Mikolič Južnič in Nike K. Pokorn
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Zgodovinski pregled slovenskega literarnega prevajanja kaže, da so se v posameznih zgodovinskih obdobjih vzpostavile intenzivnejše izmenjave z določenimi literaturami, ki so jih v drugih obdobjih zamenjale druge. Obenem pa nam bibliografski pregled razkriva, da prevodne izmenjave z določenimi literaturami ne obstajajo oziroma da so prevodni stiki z njimi zelo redki. Vzrokov za to dejstvo je več: od političnih in narodotvornih do veliko bolj prozaičnih. Na eni strani so različne državne ureditve, vladajoče pozicije in pomembne kulturne osebnosti spodbujale ali pa zavirale stike s posameznimi jezikovnimi skupnostmi. Na drugi strani pa je bil izbor izhodiščnih besedil in literatur pogosto tudi posledica zgodovinskih danosti: prevajalci so iskali izvornike v tistih tujih literaturah, ki so jim bile jezikovno dostopne. Posledično prevodnih izmenjav z določenimi literaturami nimamo ali pa pretežno temeljijo na posrednih prevodih.

V tem poglavju predstavljamo, kdo je poskušal vplivati na izbor izvornikov in katere prevodne vrzeli še vedno obstajajo. Pri obravnavi vrzeli se bomo omejili na izmenjavo z izbranimi literaturami, ki so obstajale ali obstajajo v večjezičnih političnih tvorbah, ki so vsebovale tudi slovensko etnično področje, in sicer predvsem v socialistični Jugoslaviji in Evropski uniji.

2 Izbor izvornikov

Izbor izvornikov v literarnem sistemu ni nikoli v celoti prepuščen naključju, vendar pa je tudi redko popolnoma in dokončno kontroliran. Vpliv na izbor imajo v različnih obdobjih različni akterji: pogosto so to uredniki, založniški odbori (gl. poglavje *Vpliv*

komunizma na prevodno in založniško dejavnost), včasih tudi meceni (posamezniki in organizacije) in vplivni posamezniki. Ti lahko delujejo skrito (na primer v času socializma), lahko pa tudi javno (na primer v času Avstro-Ogrske). Tu navajava primere iz treh različnih obdobj: iz 19. stoletja, iz obdobja med vojnama in z začetka devetdesetih let 20. stoletja.

Že v zelo zgodnjem obdobju razvoja slovenske prevodne literature, v 19. stoletju, zasledimo javne pozive k prevajanju posameznih literatur: na primer, Janez Šolar leta 1855 v svojem spisu »O spisovanju dobrih slovenskih knjig« naroča »naj se ne prestavlja vedno iz nemškega« in predlaga naslednje: »Bolje bi bilo, ali bi pisatelji prestavljali iz družih slovanskih narečij, ktere so bolj omikane ter imajo obilno in lepo književnost« (Šolar 1855, 75). Poleg promocije prevajanja iz slovanskih literatur pa nekateri literati iz tega obdobja omenjajo celo konkretna dela, ki naj bi bila primernejša za slovenske prevode. Med njimi še posebej izstopa Josip Stritar. V trinajstem prispevku v seriji esejev, ki jih je poimenoval »Literarni pogovori« in objavil v svojem *Zvonu*, tako svetuje prevajalcem, po katerih besedilih naj segajo. Predvsem priporoča Shakespearova dela: »*Hamlet, Lear, Macbeth, Othello, Julij Cezar, Romeo in Julija*, teh naj se loti, kdor čuti zmožnosti v sebi in da slovenski dramatik krepko podlago. Druge igre lahko še čakajo nekoliko časa« (Stritar 1870, 223). Glede avtorjev, ki pišejo v nemškem jeziku, odsvetuje Schillerja, od Goethejevih del priporoča v prevod *Fausta in Egmonta*, od Avstrijcev svetuje dramatika Franza Grillparzerja (1791–1872) in dela Nemca Gustava Freytaga (1816–1895). Seznam priporočenih del iz literatur v drugih jezikih je bolj kratek: Stritar priporoča za prevod dela španskih in francoskih dramatikov Pedra Calderona de la Barco (1600–1681) in Alexandra Dumasa mlajšega (1824–1895), Emila Augierja (1820–1889) ter Victoriena Sardouja (1831–1908) (prav tam).

Šestdeset let pozneje, v obdobju med obema vojnama, Fran Albrecht (1931, 134) v svojem krajšem spisu »Nekaj opomb o prevajalcih in prevajanju« svetuje drugim prevajalcem, naj raje kot po manj kvalitetnih delih iz literatur velikih narodov segajo po prvovrstnih delih iz literatur malih narodov, kot so Finci, Islandci, Norvežani, Latvijci in Slovaki.

V obdobju tik po osamosvojitvi na začetku devetdesetih let 20. stoletja pa znova najdemo navedbe konkretnih del. Posamezniki, angažirani v okviru Društva slovenskih književnih prevajalcev, med njimi predvsem ugledni prevajalec, urednik in literarni zgodovinar Drago Bajt, so leta 1991 v imenu DSKP-ja sestavili nekakšen prevodni desideratum, ki so ga poimenovali »nacionalni prevodni program«. Bajt (1991, 115) je v seznam vključil še neprevedena dela svetovne književnosti (od antične do sodobne dobe, vključno z deli iz neevropskih književnosti, na primer iz perzijske, indijske, arabske, kitajske in japonske književnosti), ki bi jih bilo po mnenju DSKP potrebno prevesti v slovenščino. Na seznamu najdemo tako tradicionalno pojmovana literarna dela, kot so na primer francoska romantična poezija, kot besedila, ki se jih ne uvršča vedno med

literaturo, in sicer temeljna verska besedila (na primer *Koran*, *Tibetansko knjigo mrtvih*) in filozofska dela (na primer Aristotelova in Kierkegaardova dela). Društvo je pozneje posredovalo seznam Ministrstvu za kulturo s prošnjo, naj se ti prevodi finančno podprejo s strani države. V času ministrovanja Boruta Šukljeta, ki je bil na čelu Ministrstva od maja 1992 do januarja 1993, jim je s to pobudo uspelo: ministrstvo se je zavezalo, da bo podprlo 10 takšnih prevodov letno. Žal je pozneje ta državna podpora literarnoprevodni dejavnosti zamrla, tako da kljub tem naporom posameznikov in društev v slovenski prevodni literaturi še vedno najdemo večje vrzeli.

3 Vrzeli v prevodni izmenjavi med jezikovnimi skupnostmi in njihovimi književnostmi

Slovenska prevodna literatura ima razvito prevodno izmenjavo z redkimi književnostmi – večinoma je ta izmenjava neuravnotežena: Slovenci uvozimo veliko več literarnih del, kot jih uspemo izvoziti v druge jezikovne skupnosti. Z določenimi jezikovnimi skupnostmi, s katerimi smo imeli redke kulturne stike v zgodovini, prevodne izmenjave nimamo ali pa je ta zelo borna. Presenetljivo pa je, da je mestoma pomanjkljiva tudi prevodna izmenjava z narodi in narodnostmi, s katerimi smo si delili ali si delimo politično skupnost.

3.1 Jeziki v Jugoslaviji – primer izmenjave s turško literaturo

V času socialistične Jugoslavije je bila s strani države spodbujana izmenjava s književnostmi južnoslovanskega prostora, vendar pa to ni veljalo tudi za jezike jugoslovanskih manjšin, kot je bila na primer turško govoreča manjšina, čeprav ta kulturna skupnost Slovincem ni bila neznana. Do prvih stikov Slovencev s turško kulturo, resda dokaj redkih in nasilnih, je prišlo že v 16. in 17. stoletju v času turških vpadov na slovensko etnično ozemlje. Ta negativna izkušnja je odzvanjala v ljudskem slovstvu od 16. stoletja naprej in jo najdemo v pesmih, kot so na primer »Alenka, sestra Gregčeva«, »Gospod Baroda«, »Kralj Matjaž in Alenčica«, »Ravbar« (Bohanec 1972a, 98–102; 126–128; 154–167), in povestih, kot so *Kralj vseh vran in gavranov*, *Miklova Zala*, *Peter Klepec* ter *Kralj Matjaž in Alenčica* (Bohanec 1972b, 13–18, 167–168, 169–171, 183–186; Pokorn 2013).

Tudi pozneje, v 19. stoletju, v času vznika slovenske proze, zasledimo turško prisotnost v slovenski prozi in poeziji. Osrednji slovenski literati, kot je bil Fran Levstik (1858), so namreč priporočali literarno obravnavo tematike turških vpadov; posledično skoraj 40 različnih slovenskih zgodovinskih romanov, kot so Jurčičev *Jurij Kozjak* (1864), Sketova *Miklova Zala* (1884) in Murnikov *Lepi Janičar* (1911–1913), obravnavajo to temo (gl. tudi Hladnik 2011).

Kljub tej večstoletni turški prisotnosti v slovenskem slovstvu pa se je prevodna izmenjava s turško literaturo začela šele v socialistični dobi. V slovenščino je bilo prevedenih pet turških del za otroke in mladino in tri za odraslo bralstvo, vendar pa so bila ta prevedena posredno: otroška in mladinska dela so bila v slovenščino prevedena prek nemščine, angleščine ali makedonščine, besedila za odraslo publiko (od tega dve pesniški zbirki Nazima Hikmeta in F. H. Dağlarce, ki ju je prevedel pesnik Ivan Minatti) pa prek italijanščine, ruščine in makedonščine.

V tem obdobju so nastali tudi prvi prevodi slovenske literature v turščino: *Knjiga o Titu* (1960) in *Črni bratje* (1967) Franceta Bevka, Vorančeve *Solzice* (Çigdem, 1965) in Cankarjev *Hlapec Jernej* (*Uşak Yerney*, 1968). Objavljena je bila tudi antologija otroške poezije jugoslovanskih avtorjev *Bir balda bir çiçek* [Cvet v medu] (1964), v katero so bili uvrščeni prevodi del Mateja Bora, Toneta Pavčka, Mileta Klopčiča in Vide Brest, in antologija jugoslovanskih narodov *Çağdaş Yugoslav Hikayeleri Antolojisi* [Antologija sodobne jugoslovanske zgodbe] (1975), v katero so bila uvrščena dela Miška Kranjca, Andreja Hienga in Marjana Kolarja. Večina teh del (na primer, *Knjiga o Titu*, antologija otroške poezije, *Solzice*, *Črni bratje* in *Hlapec Jernej*) je bila posredno prevedena iz srbsčine in objavljena v Makedoniji ter posledično dostopna le turško govoreči manjšini v Jugoslaviji.

Po osamosvojitvi se prevajanje slovenskih literarnih besedil v turščino ni prekinilo, vendar pa se je sedaj skoraj v celoti preneslo iz Makedonije v Turčijo. V postsocialistični dobi je bilo prvo slovensko literarno delo posredno prevedeno v turščino *Alamut* Vladimirja Bartola, ki je izšel v Ankari leta 1998 (ponatisi so izšli leta 2004 in 2009, gl. Tahir Gürçağlar 2013), čez deset let pa je bila v Istanbulu izdana antologija del štirinajstih slovenskih avtorjev z naslovom *Çağdaş Sloven Öyküleri* [Sodobne slovenske novele] (2008). Najpogosteje prevajan slovenski avtor v turški jezik je Drago Jančar: kar sedem njegovih del je bilo prevedenih v turščino (*Joyceov učenec* (2012), *Severni sij* (2012), *Prerokba* (2014), *Galjot* (2015), *Drevo brez imena* (2017), *To noč sem jo videl* (2019) in *Maj, november* (2020)). Na drugem mestu po številu prevodov sta Andrej Blatnik (2008, 2009 in 2016) in diplomat Milan Jazbec (2012, 2013, 2020) s tremi prevedenimi deli. Poleg teh avtorjev imajo prevode v turškem jeziku še Feri Lainšček, Eva Petrič, Miha Mazzini, Evald Flisar in Majda Koren. Čeprav ni povsod navedeno, se zdi, da so prav vsi prevodi posredni in da je posredni jezik v večini primerov angleščina.

Tudi večina slovenskih prevodov turških literarnih besedil v obdobju med 1991 in 2022 (skupaj 34 prevodov, od tega štiri slikanice in 30 besedil za odraslo bralstvo) je bilo narejenih posredno, in sicer prek angleških, francoskih ali nemških prevodov (na primer roman Serdar Özkan (2008) iz angleščine, *Inštitut za naravnjanje ur* (2012) avtorice Ahmet Hamdi Tanpınar pa iz nemščine).

Najpopularnejši avtor v tem obdobju je nobelovec Orhan Pamuk z devetimi prevedenimi deli: v slovenščini smo dobili najprej prevod dela *Bela trdnjava* (2005) iz

angleščine in francoščine; potem pa še prevode *Sneg* (2006), *Ime mi je rdeča* (2006) in *Istanbul: spomini na mesto* (2007), ki so bili vsi prevedeni prek angleščine. Leta 2009 dobimo v slovenščini prvi neposredni prevod Pamukovega dela iz turščine, in sicer prevod romana *Črna knjiga* izpod peresa Erne Pačnik Felek. Ista prevajalka je neposredno iz turščine prevedla še štiri dodatna dela Orhana Pamuka (*Muzej nedolžnosti* (v soavtorstvu, 2011), *Tiba hiša* (2015), *Rdečelaska* (2017) in *Čudaštvo v moji glavi* (2022)). Osem del ima v slovenščino prevedenih tudi pisateljica Elif Shafak, vendar so vsa njena dela prevedena iz angleščine. Ostali avtorji (npr. Oya Baydar, Azad Ziya, Eren in Metin Cengiz) imajo v slovenščini le po eno prevedeno besedilo.

Poleg tega smo v tem obdobju dobili štiri antologije: leta 2007 je izšla antologija *Pet sodobnih turških pesnikov*, čez eno leto (2008) pa antologija turške kratke proze *Zgodbe iz Turčije* – obe antologiji sta zbrali dela, prevedena iz angleščine. Istega leta je potem izšla še *Moderna turška poezija* (2008), kjer je urednica Polona Žagar Aykol izbrala pesmi, jih nekaj prevedla iz turščine, ostale so bile prevedene iz angleščine in francoščine. In končno, leta 2011 je izšla še *Istanbul Türküsü: antologija sodobne turške književnosti*, ki sta jo uredila Alena Čatović in Fehim Nametak – nekatera od del, zbranih v antologiji, so prevedena neposredno iz turščine, druga pa posredno, večinoma prek angleščine, francoščine in bosanščine.

Če povzamemo, od 30 slovenskih prevodov turških literarnih besedil, namenjenih odrasli publiki, je iz turščine neposredno prevedenih le sedem besedil (poleg štirih Pamukovih del, naštetih zgoraj, še roman *Izgubljena beseda* Oye Baydar (2013) in pesniški zbirki *Ljudje z luskavo kožo in sovražni dnevi na fronti* (2015) Azada Ziyeye Erena ter *Tisti vrt v moji domišljiji* (2019) Metina Cengiza) – in vsi ti prevodi so delo ene same prevajalke. Poleg tega dve antologiji vsebujeta vsaj nekatera dela, prevedena neposredno iz turščine. Vsa ostala dela so prevedena posredno, in sicer prek pretežno angleških prevodov.

Zaključimo lahko, da je slovensko-turška prevodna izmenjava primer prevodne vrzeli, ki jo v sedanjem času počasi zapolnjujemo: kljub neposrednim zgodovinskim stikom med kulturama so prevodni stiki novejšega datuma, večina turške literature v slovenščini pa je nastala prek posrednih angleških, nemških ali francoskih prevodov.

3.2 Jeziki v Jugoslaviji – primer izmenjave z albansko literaturo

Če je pregled prevodnih tokov z bivšimi jugoslovanskimi republikami s slovanskimi jeziki precej samoumeven in izčrpen tudi v pričujoči monografiji, pa ostali jeziki, ki so bili v rabi v Jugoslaviji, ostajajo na obrobju. Poleg zgoraj opisanega primera turščine pomembno vrzel predstavlja tudi prevodna izmenjava z albanščino (ki je bila priznana kot jezik prebivalstva v avtonomni pokrajini Kosovo v Srbiji), zlasti ob upoštevanju dejstva, da so priseljenci iz Kosova druga najbolj množična skupnost v Sloveniji (po

podatkih statističnega urada o izdanih dovoljenjih za bivanje, gl. MNZ 2022) in da so dandanes številni govorniki že šolani v Sloveniji in so torej (najmanj) dvojezični.

Prevodni tok iz slovenščine v albanščino in obratno je razmeroma boren: knjižnih prevodov iz albanščine v slovenščino je skupno 19, v obratni smeri pa okrog 50 (poleg nekaterih revialnih predstavitev zlasti slovenskih pesnikov v albanskih prevodih). Najzgodnejše prevode, zabeležene v bibliografskem sistemu COBISS, najdemo v povojnem obdobju, pri čemer se je prevajanje iz slovenščine v albanščino začelo skoraj petnajst let prej, zato morda ne preseneča večje število prevedenih del: prvi prevod v albanščino sega v leto 1951 (*Solzice* Prežihovega Voranca, prevedene z naslovom *Lulet e Shëngjergjit*), v naslednjih letih je bilo prevedenih še več kratkih proznih del Franceta Bevka, Toneta Seliškarja in Ivana Cankarja. Čeprav maloštevilni in vsaj v začetku najbrž posredno prevedeni iz srbsčine, so prevodi v albanščino konstantno izhajali do propada Jugoslavije (skupno 28 naslovov), nato pa skozi celotna devetdeseta leta 20. stoletja ni bilo niti enega.

Produkcija se je nadaljevala šele leta 2000 s prevodom Prešernove poezije, ki so ji sledile še predstavitve Tomaža Šalamuna v reviji *Poeteka: revistë e poezisë dhe e kulturës poetike* in Edvarda Kocbeka v reviji *Rp. Lirikon* 21. V prvem desetletju 3. tisočletja tako izidejo le tri knjižne publikacije, nekoliko več je del v naslednjem desetletju, kjer med prevedenimi žanri prevladujejo prozna dela, pojavi pa se tudi nekaj otroških slikanic. Med prevedenimi avtorji najdemo nekaj slovenskih klasikov (Franceta Bevka, Ivana Cankarja, Otona Župančiča, Franceta Prešerena, Prežihovega Voranca), modernejše romane Draga Jančarja in Borisa Pahorja, nekaj poezije (npr. Daneta Zajca, Tomaža Šalamuna, Cirila Zlobca) ter nekaj avtorjev s posameznim prevedenim delom. Nekateri prevajalci prevajajo prek srbsčine, večinoma pa gre za neposredne prevode izpod peresa albanskih prevajalcev, kot so Nikollë Berishaj, ki prevaja prozna dela, Saliah Kabashi, ki prevaja poezijo, in Qamil Batalli, ki prevaja otroško literaturo.

Za razliko od prevodov iz slovenščine v albanščino, pa je večina prevodov iz albanščine v slovenščino nastala posredno, največkrat prek srbohrvaščine oz. pozneje srbsčine, redko prek angleščine, francoščine ali nemščine. Prvi prevod je izšel leta 1965: gre za Šiptarske pravljice, ki jih je verjetno posredno prevedel Albert Širok. Na naslednji knjižni prevod je bilo treba čakati več kot deset let: v drugi polovici sedemdesetih let 20. stoletja sta izšli dve zbirki poezije, ki sta ju posredno prek srbohrvaščine prevedla Ciril Zlobec (Ali Podrimja, *Suženj pesmi*, 1976) in Ivan Minatti (Adem Gajtani, *Ko odpreš to pesem*, 1976), ter *Sla po soncu: antologija poezije Albancev v Jugoslaviji* (1979), za katero so (posredne) prevode prispevali Janez Menart, Ivan Minatti in drugi. V sedemdesetih letih so na slovenski trg prišli tudi mednarodno znani roman *General mrtve armade* Ismaila Kadarēja v prevodu Jakoba Emeršiča (1976), ki je posredno prevajal po francoskem prevodu, kratko prozno delo *Smrt preži v očeh* Qosje Rexhepa v prevodu Milana Jesiha (1979) ter radijska igra *Redževa Ruša ob trati* Shkrelija Ymerja v prevodu Bogdana

Gjuda (1979). V naslednjem desetletju so izšli še štirje posredni prevodi iz srbohrvaščine: zbirka poezije štirih albanskih jugoslovanskih pesnikov, za katero so prevode prispevali Tone Pavček, Severin Šali, Ivan Minatti in Ciril Zlobec (*Pesmi*, 1980), romana *Peteronogi zajec* Rifata Kukaja (prevedla Mojca Mihelič, 1982) in *Veter in brast* Sinana Hasanija (prevedel Miha Matè, 1987) ter otroška slikanica *Kdo se je ustrašil* v prevodu Kristine Brenkove (1989).

Leta 1990 je Bogdan Gjud za radijsko igro prevedel še Kukajevo delo *Dva-dva-tri-tri-tri*, nato pa je v tem desetletju izšel le še za svoje čase izjemno revolucionaren roman v pisnih Hakija Stërmillija *Ko bi bila deček* (1994), ki pripoveduje o težavah mladega dekleta v patriarhalni družbi in ki ga je (verjetno prvič neposredno) prevedel Berisha Halil. V tretjem tisočletju sta izšla še prevoda dveh romanov najbolj znanega sodobnega albanskega pisatelja Ismaila Kadaréja: *Zlomljeni april*, ki ga je leta 2006 neposredno prevedel Nikollë Berishaj, ter *Palača sanj* v prevodu Luane Maliqi iz leta 2012. V tem obdobju so bile posredno prevedene tri zbirke poezije prek angleščine oz. srbščine. Gre za *Verze* Millosha Gjergja v prevodu Mateja Krajnca (2011) ter Čas ljubezni Jetona Kelmendija (2019) in *Ne kliči me v nedeljo* Lulzima Tafe (2019), obe v prevodu Jožeta Brenčiča. Poudariti velja tudi revijalne objave prevodov poezije, ki so bili posebej številčni v letih 1989–1990 in ki jih je verjetno iz srbščine prevedel Jaša Zlobec (večina jih je izšla v revijah *Borec* in *Alternativa*), v zadnjem desetletju pa neposredne prevode večinoma objavlja Nikollë Berishaj (v revijah *Apokalipsa* in *Rp./Lirikon21*). Ob tem se še vedno pogosto pojavljajo posredni prevodi: prek angleščine v sodelovanju z avtorji izvirnikov prevaja npr. Barbara Korun.

Zaključimo lahko, da je bilo prevodov med slovenščino in albanščino vselej malo, vmes pa je po razpadu Jugoslavije za celo desetletje kulturna izmenjava skoraj popolnoma zamrla. Stanje se je v zadnjih letihboljšalo zlasti zaradi srečevanja slovenskih in albanskih sodobnih avtorjev na literarnih srečanjih, v okviru katerih so pogosto nastali prevodi, vendar še vedno pogrešamo prevode (naj)pomembnejših kanoniziranih avtorjev obeh kultur.

4 Jeziki EU

Od 24 uradnih jezikov Evropske unije so literarne izmenjave v pričujoči monografiji posebej predstavljene za 12 jezikov (vključno s slovenščino), zato se tukaj posvečamo pregledu izmenjav s preostalimi 12. Čeprav je Slovenija vstopila v EU leta 2004 in so se stiki z vsemi državami, ki so del unije, znatno okrepili na različnih ravneh, to ne velja tudi za literarnoprevodne izmenjave. V Tabeli 1 prikazujeva število prevedenih literarnih besedil iz jezikov EU, ki niso predstavljeni v posameznih poglavjih v tej monografiji, v slovenščino in obratno.

Tabela 1: Število prevedenih knjižnih del iz danih jezikov v slovenščino in obratno

	PREVODI V SLOVENŠČINO	PREVODI IZ SLOVENŠČINE
danščina	168	11
estonsščina	16	5
finščina	94	19
grščina	61	16
irščina	3	3
latvijščina	8	7
litovščina	31	19
malteščina	11	1
nizozemščina	321	15
portugalščina*	110	18
romunščina	40	33
švedščina	327	23

**Prevodne izmenjave s portugalščino zajemajo tako evropsko kot južnoameriško portugalsko literaturo.*

Iz tabele lahko razberemo dva pomembna podatka: prvič, da so izmenjave z nekaterimi od navedenih jezikov bistveno pogostejše (npr. prevodi iz danščine, nizozemščine, švedščine) od drugih; drugič, da so prevodi iz vseh naštetih jezikov v slovenščino izrazito pogostejši od prevodov iz slovenščine v te jezike (izjeme so izmenjave z irščino, latvijščino, in do neke mere z romunščino).

Razloge za maloštevilne prevode v eno ali drugo smer lahko iščemo po eni strani v statusu literatur danih jezikov, saj gre v vseh primerih za periferne jezike (med te štejemo predvsem estonsščino, finščino, grščino, irščino, latvijščino, litovščino, malteščino in romunščino, čeprav bi lahko po kriterijih, ki jih navaja Heilbron (2000), v to kategorijo sodili tudi nizozemščina in portugalščina ter celo danščina) z razmeroma nizkim kulturnim kapitalom v bourdieujevskem smislu, ki – tako kot slovenščina – tradicionalno niso zaznamovane z izvozom svojih literarnih del, temveč z uvozom tujih literarnih besedil v svoj sistem (prim. Zlatnar Moe, Žigon in Mikolič Južnič 2015).

Po drugi strani so težave pri prevajanju perifernih jezikov tudi praktične narave, saj je število prevajalcev, ki so na voljo za te jezike (če sploh so), izjemno nizko (prav tam, 60–63). Prevodi so pogosto posredni prek bolj centralnih jezikov (dandanes najpogosteje angleščine, v preteklosti pa tudi nemščine, francoščine, srbsščine oz. srbohrvaščine). Neposrednih prevajalcev je izjemno malo: za estonsščino je trenutno npr. ena (Julija Potrč), prevode iz finščine sta v zadnjih štirih desetletjih zaznamovali predvsem dve prevajalki (Jelka Ovaska in že omenjena Julija Potrč); iz latvijščine in litovščine

neposredno prevaja samo Klemen Pisk, iz romunščine je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja prevajala Katja Špur, trenutno pa je aktiven Aleš Mustar. Končna bera prevedenih del iz teh jezikov v slovenščino je tako največkrat posledica želje založb, da bi izdale komercialno uspešnico, in interesov posameznih prevajalcev, bolj kot premišljenega izbora najbolj reprezentativnih del neke kulture. Pomemben faktor pri prevajanju med perifernimi jeziki, kamor sodi večina jezikov, zajetih v to poglavje, pa so tudi subvencije, ki jih založbe in/ali prevajalci prejmejo bodisi na slovenski strani bodisi v tujini (gl. poglavje *Spodbujanje prevajanja v tuje jezike*).

Glede na število prevodov so med izbranimi jeziki na prvem mestu izmenjave s švedščino. Pomemben delež pri prevajanju iz švedščine ima otroška literatura: od 327 objavljenih naslovov jih je 121 namenjenih otrokom, od tega je 37 del izvorno napisala Astrid Lindgren. Med otroškimi avtorji velja posebej omeniti tudi finsko avtorico, ki je pisala v švedščini, Tove Jansson, z 11 prevedenimi deli iz serije o Muminih, ki jih je med slovenskim bralstvom popularizirala tudi istoimenska animirana nanizanka. Med ostalimi žanri, ki so pomembno zastopani v prevodih iz švedščine, izstopa dramatika, in sicer predvsem dela Avgusta Strindberga, ki so ga začeli prevajati že v medvojnem obdobju. Precejšen del prevedenih del pa zavzemajo tudi švedski (zlasti kriminalni) romani.

Čeprav ni posameznega avtorja, ki bi imel tako pomembno vlogo pri prevajanju kot zgoraj omenjena Astrid Lindgren, pa je tudi prevajanje iz nizozemščine močno zaznamovano z otroško literaturo: kar 200 od 321 prevedenih del je namenjenih otrokom. Ob tem najdemo še pet zbirk poezije, 12 dramskih besedil ter izrazito veliko romanov – kar 90 naslovov.

Podobno kot pri literarnoprevodnih izmenjavah s švedščino je tudi pri danščini prevodne tokove zaznamoval žanr otroške literature. Tako je bilo iz danščine prevedenih sicer 168 del, vendar je od teh 89 prevodov pravljič Hansa Christiana Andersena, poleg njegovih pa najdemo še 15 drugih otroških literarnih del. Večina Andersenovih pravljič je bila prevedena, ponatisnjena in prirejena večkrat, številni izmed teh prevodov so nastali posredno, zlasti prek nemščine. Če izločimo te prevode, lahko ugotovimo, da je bila iz danščine prevedena ena sama zbirka poezije, dve drami, za radio pa je bilo pripravljenih osem iger.

Portugalščina je jezik, ki se ga uporablja na dveh ločenih kontinentih, vendar zaradi pragmatičnih razlogov podatki v Tabeli 1 združujejo prevode iz obeh. Tako med najbolj prevedenimi avtorji najdemo izjemno popularnega in komercialno uspešnega brazilskega pisatelja Paula Coelho, ki je z 19 naslovi najbolj prevajan avtor iz portugalščine, kot tudi evropska portugalska pisateljica Fernanda Pessoa in Josėja Saramaga s po šestimi prevedenimi deli. Med prevajalci, ki so prevedli več del, zasledimo Janka Modra z 10 prevodi med letoma 1962 in 1998, zatem pa so prevajanje iz portugalščine zaznamovale Barbara Juršič, Blažka Müller in Mojca Medvedšek.

Zanimivi so tudi prevodi iz finščine, ki jih v veliki meri zaznamujejo okusi dveh zgoraj omenjenih prevajalk, Jelke Ovaska in Julije Potrč: skupno sta prevedli kar 61 od 94 del, pri obeh pa gre primarno za prozna dela (zlasti romane). Po njuni zaslugi je slovensko bralstvo dodobra spoznalo Arta Paasilinno: 15 prevedenih naslovov je doživelo skupaj kar 64 izdaj. Po drugi strani sta bili iz finščine prevedeni le dve zbirki poezije in pet dram.

Razmerja med različnimi literarnimi zvrstmi so zelo drugačna pri manj prevajanih jezikih: iz grščine je na primer prevedene veliko poezije (15 zbirk), prav tako tudi iz portugalščine (18 zbirk) in romunščine (devet zbirk), najmanj pa je praviloma zastopana dramatika, ki je nekoliko bolj prisotna le pri zgoraj omenjenih prevodih iz švedščine ter iz nizozemščine. Močno opazna je težnja po prevajanju več del uspešnih avtorjev.

Prevodov iz slovenščine v izbrane jezike je še veliko manj in večinoma tujejezičnemu občinstvu predstavljajo več sodobnih kot klasičnih slovenskih avtorjev. Med vsemi pregledanimi jeziki ne najdemo na primer niti enega prevoda Prešernove poezije, Cankar se pojavi s *Hlapcem Jernejem* v prevodu v romunščino, portugalščino in švedščino ter s prevodom *Martina Kačurja* v finščino in litovščino. Izmed starejših avtorjev zasledimo sporadične prevode Josipa Jurčiča (v danščino, estonščino, latvijščino, litovščino, grščino, portugalščino), Cirila Kosmača (v malteščino, estonščino), Srečka Kosovela (v romunščino, portugalščino, finščino), več pa je prevodov sodobnih avtorjev, kot so Drago Jančar (danščina, finščina, litovščina, nizozemščina, grščina, irščina, portugalščina, romunščina), Goran Vojnović (švedščina, litovščina, romunščina), Boris Pahor (finščina, švedščina, nizozemščina, romunščina), Aleš Debeljak (finščina, litovščina, romunščina), Evald Flisar (finščina, litovščina, nizozemščina, grščina, romunščina).

Podobno kot pri prevodih iz perifernih jezikov v slovenščino je razmeroma dobro zastopano prevajanje poezije, skoraj odsotni so prevodi dram, najbolj pa je zastopana proza, zlasti romani. Le v nekaterih jezikih najdemo prevode slovenske otroške literature: na primer v portugalščini, grščini, litovščini, latvijščini, finščini, estonščini in danščini. Prevajalci so večinoma materni govorci ciljnih jezikov, pri čemer občasno prevodi nastajajo tudi posredno bodisi prek prevodov v bolj centralne jezike (angleščino, nemščino) bodisi prek južnoslovanskih prevodov.

Pregled lahko sklenemo z mislijo, da je pri večini jezikov EU, obravnavanih v tem razdelku, razvidna pomanjkljiva literarnoprevodna izmenjava, in sicer tako pri prevajanju v slovenščino kot iz nje. Čeprav so z nekaterimi jeziki, kot sta na primer švedski in nizozemski, izmenjave nekoliko bolj intenzivne, so večinoma zaznamovane bodisi s prevlado posameznega žanra (na primer otroške literature) bodisi z okusom posameznega prevajalca, kar nam daje poseben in pogosto okrnjen pogled na izbrano tujo literaturo. Ker najin pregled literarnoprevodne izmenjave kaže, da se pogosteje prevajajo jeziki, ki jih je mogoče v obliki rednega študija ali lektorata študirati na slovenskih univerzah (taka primera sta tudi nizozemski in švedski jezik), je jasno, da študij

pripomore k popularizaciji jezikov in njihovih literatur ter k intenzivnejši literarno-prevodni izmenjavi (gl. Mikolič Južnič, Zlatnar Moe in Žigon 2021).

5 Zaključek

Zgodovinski pregled prevodnih stikov nam pokaže, da so stiki z literaturami narodov in manjšin, s katerimi smo bili ali smo še vedno v skupnih političnih tvorbah, navadno asimetrični. Kljub nekaterim poskusom načrtovanja prevodnih izmenjav je večina literarnoprevodnih stikov s perifernimi jeziki v skupnih političnih tvorbah prepuščena trgu ali naključju: na eni strani so založbe bolj odprte za nagrajevane in popularne avtorje in dela, ki prinašajo potencialni zaslužek, na drugi strani pa je pogosto izbor tujih avtorjev in njihovih del prepuščen redkim prevajalcem iz teh jezikov, ki pri izboru izvirnikov sledijo svojemu okusu. Podobno nereprezentativnost je zaslediti pri prevajanju slovenske literature v periferne jezike, s katerimi smo si delili ali pa si še vedno delimo politični prostor, kar kliče po ponovnem razmisleku o izoblikovanju literarnoprevodne strategije, ki bi zajela tako prevajanje literarnih besedil v slovenščino kot tudi iz nje.

Bibliografija

- Albrecht, Fran. 1931. »Nekaj opomb o prevajalcih in prevajanju.« *Modra ptica* 3, 97–99, 133–135.
- Bajt, Drago. 1991. »Slovenski prevodni program.« V *15. prevajalski zbornik*, uredili Aleš Berger, Jaroslav Skrušny in Irena Trenc Frelih, 115–116. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Bohanec, Franček, ur. 1972a. *Ljudske pesmi: Izbrano delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bohanec, Franček, ur. 1972b. *Ljudske pripovedi: Izbrano delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Heilbron, Johan. 2000. »Translation as a cultural world system.« *Perspectives: Studies in Translatology* 8, št. 1. 9–26. DOI: 10.1080/0907676X.2000.9961369.
- Hladnik, Miran. 2011. »Turki v slovenski zgodovinski povesti.« *Slavia Meridionalis* 11: 253–263.
- Mikolič Južnič, Tamara, Marija Zlatnar Moe in Tanja Žigon. 2021. »Literary translators for languages of low diffusion: market needs and training challenges in Slovenia.« *The Interpreter and Translator Trainer* 15, št. 2: 243–259. DOI: 10.1080/1750399X.2020.1868174.
- MNZ. 2022. »Veljavna dovoljenja oziroma potrdila za prebivanje v letu 2021.« Dostop 7. 12. 2022. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNZ/Dokumenti/DM/oktober-2022/Veljavna-dovoljenja-oziroma-potrdila-za-prebivanje-podatki-za-januar-oktober-2022.xlsx>
- Pokorn, Nike K. 2013. »Experience through translation – the translated experience: the Turkish presence in Slovene literature and translation.« *Across Languages and Cultures* 14, št. 2: 167–188.
- Stritar, Josip. 1870. »Literarni pogovori 13«. *Zvon* 1, št. 14: 221–223.
- Šolar, Janez. 1855. »O spisovanju dobrih slovenskih knjig.« *Kmetijske in rokodelske Novice*, 75.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz. 2013. »Does the Drina Flow? Cultural Indifference and Slovene/Yugoslav Literature in Turkish.« *Across Languages and Cultures* 14, št. 2: 183–198.
- Zlatnar Moe, Marija, Tanja Žigon in Tamara Mikolič Južnič. 2015. *Center in periferija. Razmerja moči v svetu prevajanja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

POVZETEK

Literarnoprevodni stiki slovenske književnosti so različno intenzivni z različnimi tujimi literaturami: deloma so manj intenzivni stiki posledica perifernega statusa posamezne literature, deloma pa s povezanim dejstvom, da za določeno jezikovno kombinacijo ni na voljo literarnih prevajalcev. V preteklosti so nekatere osrednje kulturne osebnosti na Slovenskem izoblikovale priporočila glede izbora del, za katera so menile, da bi jih morali prevesti v slovenščino. Zadnji tak seznam je nastal leta 1991 z imenom »nacionalni prevodni program« in je zajemal pomembna dela iz osrednjih, pa tudi perifernih literatur iz vseh časovnih obdobj. V 21. stoletju takšna

prevodna politika ne obstaja več. Prispevek oriše zgodovino literarnoprevodnih izmenjav s perifernimi literaturami, s katerimi smo si Slovenci delili politični prostor: z literaturama v turščini in albanščini, s katerimi smo se srečali v socialistični Jugoslaviji, in z dvanajstimi jeziki, ki so uradni jeziki EU in ki niso zajeti v ostalih poglavjih monografije. Pregledi pokažejo, da so izmenjave skromne in avtorsko ter žanrsko neuravnotežene, včasih celo nerepresentativne: pogosto prevladuje en žanr (na primer, otroška literatura) ali pa izbor del odseva specifični okus prevajalcev, ki se specializirajo za posamezni jezik.

ABSTRACT

Literary exchanges through translations of Slovene literature with various foreign literatures vary in intensity: partly, less intensive exchanges are due to the peripheral status of each literature, and partly to the fact that there are no literary translators available for certain linguistic combinations. In the past, some of the main cultural figures in Slovenia prepared recommendations on the selection of works that they felt should be translated into Slovene. The last such list was drawn up in 1991 under the name of the "National Translation Programme" and included important works from both central and peripheral literatures from all periods. In the 21st century, such translation policies no longer exist. The paper outlines the history of literary-translation exchanges with those peripheral literatures with which Slovenes have shared political space: the literatures in Turkish and Albanian, which we encountered in socialist Yugoslavia, and the twelve official EU languages that are not covered in the other chapters of the edited volume. The overview shows that the exchanges are modest and unbalanced in terms of authorship and genre, and sometimes even unrepresentative: often only one genre is present or dominant (for example, children's literature) or the selection of translated works reflects the specific tastes of translators specializing in a particular language.